

MAGIJA U SEOSKOJ TRADICIJSKOJ KULTURI BUKOVICE

JASENKA LULIĆ-ŠTORIĆ
Etnološki odjel Narodnog muzeja
Poljana pape Aleksandra III. b.b.
23000 Zadar-HR

UDK 398.3
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno: 6.03.2000.

Život je pun nesigurnosti, koje u čovjeku izazivaju tjeskobu. Zbog toga je on oduvijek tražio načina da se oslobodi zebnji i normalnije živi. Određena sigurnost može se postići racionalnim ili iracionalnim putem. Ipak, izgleda da je za čovjeka najbolje ako može ujediniti oba ova načina. U protivnom, javlja se otpor, koji traje tako dugo dok se ne pronade ravnoteža. Zanimanje za magiju u suvremeno doba može se djelomice objasniti i kao reakcija na racionalizam i pozitivizam. Tako je danas u svijesti suvremenog čovjeka nastao sudar, jer s jedne strane stvarnost objašnjava racionalno, a s druge strane pribježište može tražiti u magiji. Nazočnost magije pokazuje da se čovjek prema egzistenciji nije postavio do kraja upitno, tj. da nije tražio, pa tako ni pronašao svoj pogled na svijet. Kako mu je racionalistički kalup nedovoljan za održavanje osjećaja sigurnosti, a nema izgrađen određeni svjetonazor, vrlo se brzo može naći u svijetu magije, u kojemu se s čovjekom može vrlo lako manipulirati. Ne dešava li se to danas, napr. kroz horoskope, koji se nalaze gotovo u svakom časopisu. Oni nažalost određuju raspoloženje i ponašanje mnogih ljudi. Svjesni sklonosti suvremenog čovjeka prema magijskom razmišljanju, nećemo se prema magijskoj misli odnositi evolucionistički, tj. gledajući je na nižoj stepenici razvoja ljudske misli karakterističnoj za plemenske i seoske zajednice u prošlosti, već ćemo je nastojati razumjeti gledajući je kao oblik svijesti koji se uvijek može noiaviti.

Magija se zasniva na vjerovanju u natprirodne sile na koje čovjek može utjecati da bi ostvario određene ciljeve. Temelji se na asocijaciji ideja po sličnosti, tj. da slično proizvodi slično, i asocijaciji ideja po dodiru, tj. da predmeti koji su jednom bili u vezi i dalje djeluju jedni na druge. Magija pretpostavlja svijet u kojem nema granice između stvarnosti i mašte, stvarnog i zamišljenog. U takvom svijetu predmeti postaju živi, tj. mogu dobiti obilježja živih bića. Magijsko doživljavanje i izražavanje ekspresivno iznosi nade, strahove, očekivanja, vrijednosti njenih nosilaca kao i zajednice u cjelini. Stoga se magija može shvatiti kao jezik kojim čovjek priopćava svoj život. Tako se može dublje ući u čovjekovo proživljavanje. Često se kroz magijske radnje jače osjeti značenje koje se nečemu pridaje i važnost koju taj predmet ima u iracionalnom iskazu. Magijske radnje otkrivaju stvarne društvene odnose i vrijednosti u njihovoj pravoj slici. Održavanje određene magijske radnje u životu znači da još uvijek postoji i ista vrijednost, iako se ona racionalno može prikrivati. Stoga istraživanje magije kroz analizu sadržaja određene magijske

radnje, može uvelike pomoći u istraživanju određenih društvenih odnosa, vrednovanja. Iz toga je razumljivo da magiju ne treba samo istraživati u okviru vjerovanja, dakle duhovne kulture u užem smislu, već može biti i predmet istraživanja tzv. materijalne i socijalne kulture.

Nazočnost magije u seoskom tradicijskom životu Bukovice primjećuje se i danas. Kod mnogih je potisnuta u podsvijest i drže je dijelom starih običaja, ali u svakodnevnom počesto se na nju i nesvjesno oslanjaju. Danas je teško izravno doznati o magiji jer je ljudi osjećaju kao dio prošlosti, kao nešto primitivno čega se pomalo stide. Međutim, kad istražujemo običaje i pustimo kazivače da slobodno pričaju o nekom običaju, npr. svadbi, oni će iznijeti i mnoge magijske radnje koje su dio određenog običaja. U materijalnim predmetima magijski jezik uvelike se može raspričati i iskazati. Stoga ću se prvo osvrnuti na magijske simbole nazočne u tzv. "materijalnoj kulturi". Predmeti su dio fundusa Etnografskog odjela Narodnog muzeja u Zadru, a pripadaju vremenskom razdoblju od druge polovine 19. stoljeća do iza II. svjetskog rata. Najveća je nazočnost magijskog simbola u nošnji. Kao vezeni ukras na rubu djevojačkih i ženskih vunelih suknji pojavljuje se motiv "četverokuke". U narodu se ovaj motiv drži ukrasom. Četverokuka se pojavljuje već u prethistoriji na raznim stranama svijeta. O njenom značenju postoji više različitih hipoteza: stilizirani lik rode, naprava za izvijanje svetog ognja u Indiji, znak samog sunca, razvoj čisto ornamentalnih geometrijskih motiva, bez ikakve simboličke podloge. Na ženskim košuljama i maramama nazočan je motiv križa koji se susreće i na nakitu, kruhu, keramici, preslicama, *kišćicama*, u arhitekturi (za Uskrs se na vratima staje janjećom krvlju upisuje znak križa. To sam vidjela i danas.). Motiv životnog stabla najviše je vezan uz drvene škrinje, *koporane*, *jačermne*, kao ukras na nakitu. Taj motiv prvi se put spominje u Asiriji 2500. god. pr. Krista, gdje prvotno prikazuje demone kako oplođuju datulju koja je imala veliku važnost u asirskoj prehrani. Démoni su ljudski likovi sa krilima. Često imaju i ptičju glavu. Motiv se preko Orijenta proširio do nas, a u renesansi je obogaćen vitičastim rješavanjem stabla.

Osiguravanje potomstva sigurno je i najvažnije u održavanju života, te je stoga bilo potrebno sve poduzeti kako bi se ono ostvarilo. Kao i u mnogočemu drugome, tako ni kod ovoga nije bila dovoljna samo religija koja je obećavala plodnost, već je žena morala nešto i sama poduzeti. U tu svrhu znala je upotrijebiti kauri pužice, koji svojim oblikom podsjećaju na ženski spolni organ. Nizala ih je na pojas ili na *ukošnjake* (privjesci za pletenice). Boja također može imati magijsku funkciju, npr. crvena boja na svečanoj *jačermi* (muški prsluk) i svečanom *koporanu* (muški haljetak s rukavima). Crvena boja je boja krvi, zdravlja, a time i snage i junaštva. Stoga muškarcu, kojega mora karakterizirati junaštvo, i pristoji takva boja. Magijska funkcija nošnje jedna je od funkcija nošnje.

Podatke o magiji vezanoj uz običaje i vjerovanja donose Fortis i Lovrić (II. polovina 18. stoljeća), Carrara, II. pol. 19. st., knjiga "Dalmacija u doba Austrougarske monarhije" i V. Ardalić na koncu 19. stoljeća. Ti podaci mogu se usporediti s terenskim podacima dobivenim osamdesetih godina dvadesetog stoljeća. Fortis, Lovrić, Carrara i knjiga "Dalmacija u doba Austrougarske monarhije" govore o Bukovici kao egzotičnom kraju, te su tako o magiji zabilježili ono što se njima činilo najzanimljivije. Magiji pristupaju sa stajališta prosvijećenih ljudi koji se čude i osuđuju običaje ovih ljudi. V. Ardalić

prikuplja podatke o cjelokupnom životu u Đevrskama (selo u kojem živi) na temelju upitnice Antuna Radića. A. Radić sastavio je upitnicu za istraživanje "narodnog života", kojom je želio dobiti što točnije i potpunije podatke o životu u određenom selu. Držao je da će takve podatke najbolje dobiti od onog kazivača koji je dio kulture o kojoj govori. Fortis i Lovrić ušli su u bukovačku kulturu kao promatrači i prolaznici, dok je Ardalić životom vezan uz ono o čemu govori. Tako se u Ardalićevu kazivanju najbolje može osjetiti vrijeme i sredina o kojoj govori. Fortis i Lovrić su zamijetili ono što je karakteriziralo i europsko praznovjerje: vještice, vampire, vukodlake, zapise. Fortis još posebno spominje i štovanje tadašnjih mletačkih kovanica, koje su se držale medaljonima svete Jelene, štovanje ugarskog novca, tzv. "petice", za koji se vjerovalo da štiti od padavice. Lovrić spominje i vjerovanje u ugljen sv. Lovre koji se smrvljen u prah nalazi pod svakim kamenom na dan sv. Lovre i koji čitavu godinu nije maknut s mjesta. Vjerovalo se da taj kamen uništava trodnevnu groznicu i da pomaže kod mnogih drugih bolesti. Vjerovanje u vukodlake, vještice i zapise još je i danas nazočno. Carrara donosi mnogo više podataka. Uz različita vjerovanja posebno odvaja različita praznovjerja uz koja je izravno vezana magija. Praznovjerje drži grijehom. Narod je praznovjerje utkivao u religiju.

I Carrara spominje zapise, amulete. To su molitve napisane na ceduljicama i sašivene u tkaninu. Fortis spominje da se zapisi nose sašiveni na kapi i da čuvaju od svih bolesti, te da su ih vezali i volovima za rogove.

Uz zapise postoje još mnogi načini da se čovjek odupre zlim silama. Zle sile (u vidu vještica) bile su nazočne naročito u određene blagdane, npr. Sv. Juraj i Sv. Ivan. Stoga se u svanuće na Sv. Jurja moralo zviždati zviždaljkama od kore smokve i jasena kako vještice ne bi mogle nauditi sve dokle stiže ovaj zvuk. Na Sv. Ivana palile su se vatre preko kojih se preskakivalo, jer se držalo da to preskakanje čuva od munje i utjecaja zlih duhova. Vatra u ovom slučaju ima očisnu moć. Držalo se da su vještice u oluji, u velikim olabcima, pa ih se udaljavo stonjavom zvona i trubljenjem u rog. Na dan obraćanja sv. Pavla trebala se staviti sjekira na stablo masline i reći: "Obrati se da donosiš rod." Ako se to ne bi učinilo, vjerovalo se da bi maslina propala. Mnoge magijske radnje vezane su uz crkvene blagdane. Tako je npr. kruh blagoslovljen na Sv. Blaža čuvao od bolesti grla, na Cvjetnicu se lice umilo u vodi u kojoj je stajalo cvijeće da bi se sačuvala prirodna boja lica, na Veliki petak nastojalo se popiti više vina da se poveća krv, tko je patio od oka, lišaja, svraba ili drugih osipa, morao se prati za vrijeme zvonjenja Slave u Veliku subotu, itd. Svi ti primjeri pokazuju kako je magija bila izravno vezivana uz kršćansko vjerovanje. Druga grupa pojava su događaji koje su držali zlokobnima: npr. rođenje crnih ovaca, pucketanje drveta na vatri, sol koja se slučajno prospe ili ulje koje se prolije, sjedenje za stolom u sedam ili trinaest, ako se uđe u kuću s lijevom nogom, itd. Sve su to pojave koje odudaraju od prosječnog (crna ovca) ili su važne za život, pa njihovo rasipanje, npr. ulja i soli, predskazuje i određeno gašenje života. Desna je strana tijela jača, desnom rukom većina ljudi radi. Stoga je razumljivo i da s desnom nogom treba stupiti u kuću. Vjerovalo se da ponašanje životinja najavljuje kišu (npr. mačke koje se grebu). Posebnu ulogu imao je mjesec. Položaj mjeseca u prvaj četvrtini najavljavao je mirno, kišu, vjetar ili buru. Pazilo se da se roba od lana ne pere za mladog ili punog mjeseca da se ne bi oderala. Također se držalo da pun mjesec *razvedruje* melankolične duše.

Carrara spominje da Morlaci promatraju zvijezde i da po njima određuju svoja putovanja, priliku za osvetu, za ljubavni razgovor. V. Ardalić donosi obilje podataka o magiji koje možemo podijeliti na magiju vezanu uz godišnje običaje, tj. običaje vezane uz određeni crkveni blagdan ili razdoblje u godini. Ardalić posebno donosi magiju vezanu uz sušno razdoblje, uz običaj vučara, uz stoku. Posebno isticanje magije vezano uz stoku, osobiti ovce, govori o značenju koje je stočarstvo igralo u životu Bukovice.

Božićni blagdan, koji započinje s Badnjakom, je pravi mali teatar. To su dani velikih blagoslivljanja ukućana, stoke, zemlje. Na Badnjak će *čobanin* nazdraviti ovnu zvonaru. Na ognjištu gore tri hrastova drveta, tzv. "badnjaci". Hrast se u slavenskoj mitologiji javlja kao sveto drvo. Međutim, kako navodi Ardalić, narod tim badnjacima daje kršćansko objašnjenje: "Kad se Krist rodio, bilo je ledeno, pa su dva čobana donijeli svaki po debeli suk i naložili za Krista ogrijati u pećini, pa je i treći donio i rekao: 'Neka bude par vašije i moje drvo *trojstvo*'." Postoji i druga varijanta koja je, kako navodi Ardalić, bila nazočna u narodu: stari su se klanjali idolima, i tako to rade i sada u vidu badnjaka uoči Božića. O značenju samih badnjaka postoji mnogo tumačenja. Na Božić ujutro mlađarija tuče ugarkom po badnjacima govoreći: "Koliko varnica ili sjevalica š ni poleti, ovliko ti bilo ovčica, ovliko kozica, ovliko koņika, ovliko voćica, rodila ti dječica i vinena lozica i prebijela šenica." Oko ognjišta stavlja se slama s objašnjenjem da se Krist rodio na slami. Na Mali Božić ta će se slama staviti oko stožera i po *guvnu*. Na vrh stožera stavit će se kruh. Najstariji se uhvati za stožer povrh kruha desnom rukom, a za njegovu uhvati se drugi, pa tako sve do najmlađega. Tako idu tri puta oko stožera oponašajući vršidbu i derući se: "Ajd, ajde, k | ba moja." Kruh se daje jesti vršiocima, a slama sa *guvna* se stavlja kokošima u gnijezda. Paze da netko sa slamom ne bi izvodio čari. Domaćica na Badnji dan odnese ostatke večere i to namijeni vuku: "Vujo moj, ne koli mi ovčice, evo tebi sočice! Evo tebi tvoje, a miruj u moje!" U zoru na Božić odlazi se u vinograd s *bukarom vina i kosirom te se nasukrst* obreže nekoliko panjeva kojima starješina nazdravlja kao i vinogradu. Za Božić i Mali Božić spremi se božićni kolač, tzv. *česnica*, a u sredinu se stavi svijeća. Svijeća se može staviti i u drveni sud u kojem je žito. U tom slučaju to se žito ostavlja za sjetvu s vjerovanjem da neće biti nikakvih štetočina. Svijeća kao simbol svjetla, života, postala je nosilac poruke. Tako se vjerovalo da će godina biti rodna ako se svijeća kiti na Božić ili krsno ime. Na Božić je također bio običaj da se ljudi *mirbože* govoreći: "Kako se god mi grlili i ljubili, onako svaka naša stoka."

Slijedeće razdoblje uz koje je vezano podosta magije su *poklade*. Vjerovalo se da su na Poklade i Jurjevo vještice najaktivnije. Poklade predočuju kaotično razdoblje u kojemu su nazočne inverzije, npr. oblačenje muškarca u ženske haljine, dopuštene su svakojake šale. Kako je to prijelazno, dakle neutvrđeno razdoblje, veća je i nazočnost zlih sila, u ovom slučaju vještica protiv kojih se mora obraniti. To se činilo tako da su se vještice "povezale", tj. napravili su se uzlovi od crnog konca, koji su se objesili o verige nad vatrom, zatim se *zapretalo* rog u vatru (rog, inače, služi za tjeranje vještica). Nad ognjištem se učinio križ koji se uvijek upotrebljava kao zaštitni znak, vrata bi se zapriječila ožegom i tek tada se moglo otići spavati. Vjerovalo se da se vještice o *Pokladama* pokazuju u svjetlosti te bi ih poslije večere otišli gledati na brdo.

Dolazak proljeća predočuje novo rađanje, rast, početak gospodarske godine. Na Cvjetnu nedjelju lice se umije u vodi u kojoj je cijelu noć stajalo cvijeće, s uvjerenjem da će biti ljepše. dakle, uvodi se potpuna analogija s prirodom. Za Uskrs je karakteristično da se u petak boje jaja koja bi se šarala voskom u subotu, a na Uskrs se njima tucalo. Jaja simboliziraju plodnost. Najznačajniji proljetni blagdan je Sv. Juraj (23. IV.), koji se u narodu držao početkom proljeća. Proljeće karakterizira obnova vegetacije, te je stoga opet moguće da će zle sile nastojati zaustaviti taj tok. Stoga se na svaka vrata stavi grančica crnog trna protiv vještica. (*Kako se na trn može nabosti, tako bi se i vještica mogla nabosti, pa time ne bi mogla izvršiti svoje zle namjere.*) Napadima vještice bilo je jako izloženo blago. Stoga se u zoru moralo pucati preko blaga. Na Jurjevo se također moglo prisvojiti tuđe mlijeko, i to magijskim putem: *"Djevojke i žene prije zore odu gole na raskršće, raspletu kosu, uzjašu na vratilo (na vratilo se namata osnova na tkalačkom stanu) i vuku ga. Oko sebe vežu kablčić u što se muze mlijeko, te na taj način mogu prisvojiti tuđe mlijeko. Ako na vratilo uzjaše djevojka može za njom poći mati uzevši šibu i govoreći: 'Ajde! Ove godine na vratilu, do godine na batinu!'" (misleći pritom na udaju).* Djevojke i žene odlaze rano na bunar da se okupaju kako bi bile lijepe i zdrave. Držalo se da se toga dana kuća mora očistiti od muha i buha, što su obavljale dvije žene: jedna bi mela, a druga bi stajala gola povrh sljemena upitavši ženu koja mete što radi. Pazilo se da netko ne bi stao na smeće, jer bi tada na njega prešle muhe i buhe. Zanimljiva je pojava golotinje potrebna za obavljanje nekih magijskih radnji. Izgleda da golotinja omogućuje neku moć, omogućuje nadnaravne sposobnosti. Žene su se prije sunca valjale po mravinjaku da budu svakom mile. Vjerojatno se su mravi držali marljivima, pa se mislilo da se to može prenijeti i na žene (magija dodira). Zanimljivo je obrazloženje da žene to čine kako bi bile svakom mile, a mile su ako su radišne. Time se pokazuje koja se kvaliteta cijenila kod žena.

U proljeće već izlaze zmije, a poljski miševi počinju se pripremati za štetu, te se potrebno magijskim putem i od njih zaštititi. To se radilo tako da se oko kuće vukla tava.

Kako u gospodarskoj godini predstoje teški poslovi, potrebno je da čovjek bude zdrav. Budući da se radi o poslovima kod kojih su čovjeku sagnuta leđa, važno je da leđa ne bole. Protiv bolova u leđima, objesilo se prije sunca užo o bajamu i ljuljalo se misleći da će se savitljivost užeta prenijeti i na onoga koji se ljulja.

Uz svaki crkveni blagdan kroz godinu vezan je i poneki običaj i praznovjerje. Spomenut ću još samo Sv. Ivana (24. IV.) i blagdane uz koje je vezana zaštita od vukova, zbog toga što se radi o stočarskom kraju. Običaj je da se na Sv. Ivana pale vatre preko kojih se preskače. Narod je govorio da to radi za slavu Sv. Ivana. Moguće objašnjenje je da je to doba ljetnog solsticija, poslije kojega sunce počinje opadati. Paljenjem vatre kao da se nastoji produžiti sunčev dnevni hod.

Od vuka se zaštićuje u više navrata i na više načina: kod pravoslavnih na Sv. Danijola, 17. XII., pa sve do Sv. Jovana, žene ne smiju ništa raditi s vunom da vuk ne bi klaio blago. Također na Sv. Danijola *čobani* ne otklapaju noža iz korica da vuk, kad *uđe u ovce*, ne može zinuti. Nož je oštar kao i vučji zubi, pa ako se on izvadi iz korice, tj. ako se upotrebljava, mogao bi i vuk biti djelotvoran. Podmićivanje vuka spomenuto je kod običaja vezanih uz Badnji

dan. Posebno zadovoljstvo bilo je kad se ubilo vuka. Tada bi mu se skinula koža, napunila se slamom i nabila na kolce, a u usta mu se stavila jabuka. Desetak ljudi s torbama prolazilo je kroz selo. Ljudi su na vuka stavljali raznobojnu vunicu, čupali mu dlake, koje bi zašivali sebi i djeci protiv vještica, mora i uroka. Ljudima koji su išli s torbama darovali su novac, vunicu, sir, kruh. Taj običaj pokazuje izrugivanje vuku, slavi se njegova nemoć, te ga se daruje jer on više ništa ne može sam sebi dobiti, ali, istodobno mu se i priznaje snaga uporabom njegove dlake protiv uroka, vještica i mora. Zanimljiv je ophod *prporuša*. To je grupa od 10-12 momaka koji u sušno doba godine obilaze selo noseći hrastovu granu, a jedan još stavi na glavu *divolozu* i opaše se zvonom. Tako se u sušno doba izazivala kiša. Stoga se držalo da ovo kićenje zelenilom mora izazvati kišu. Zvono koje se nosilo oko pasa moralo je svojom zvonjavom otjerati zle sile. *Prpca* (onog koji je okićen divolozom) polijevalo se vodom. Vjerovalo se da poslije ovakvog ophoda mora pasti kiša.

Ovce su bile glavni izvor hrane i odjeće. Stoga je bilo važno da se *sjanji dosta janjica*. Zbog toga bi prije puštanja *prazova* među ovce *maja* (domaćica) poduzimala slijedeće korake: prvo bi uzjahala na svakoga *praza*, a tek bi ga tada puštala k ovcama s uvjerenjem da će se na taj način *sjanjiti* više ovaca. Drugi bi put raspasala sa sebe tkanicu i pružila je preko *struge*, popela se na strugu, raširila noge i pustila *prazove* da prolaze. Pojas kojim se nešto veže, zavezuje, tako je postao simbolom vezivanja, utvrđivanja.

Pri spremanju mliječnih proizvoda posebno se pazilo da mlijeko ne bi "podrekle zle oči". Tada se odlazilo vračarici, koja je znala skidati uroke. Nju Fortis i Carrara spominju pod nazivom "babornica". Život Bukovčana, po njihovu vjerovanju, najviše su ugrožavale zle oči, more, vještice. Uz već opisane načine obrane, od njih se još branilo ovako: majka bi, npr. djetetu koje je često napadala mora stavila travu dole, tisovo drvo i jagodu od bršljena. Drži se da oni posjeduju neku silu. Također se vjerovalo da je protiv uroka i vještica dobro jesti češnjak, pružiti *rogove* ili od kaži prsta desne i lijeve ruke učiniti križ i kroz to pogledati. Za vješticom se može baciti *brus*, *otklopljeni nož koričaš* i *pas* i reći joj: "Doći ćeš sutra po zajam." Brus i nož dobivaju moć zbog svoje oštine, a pas tu osobinu jamči. Drži se da će se izgovaranjem navedene rečenice ujutro pojaviti neka žena koja će htjeti nešto posuditi, pa će se tako doznati da je vještica. Neki predmet mogao je postati moćan ne samo zbog svojih osobina, kako npr. trn, već je moć mogao zadobiti i posredno, npr. drvo na koje se izvrnuo *drob* ovce kad se pere. Kako se *drob* izvrće na drvo, držalo se da se doticanjem toga drveta i određene osobe moglo s njom raskinuti prijateljstvo.

U posebnu grupu zaštitnih predmeta išle su moći, tj. različite *škatulice* u kojima je bio lik Krista, apostola ili kojega drugog sveca.

Svi ti navedeni primjeri pokazuju kako se magijsko mišljenje kreće u jednom simboličnom svijetu. U ovom radu nisu zahvaćeni svi običaji, npr. oko rođenja, vjenčanja, smrti, kada je zbog promjene statusa i veća nazočnost zlih sila. Ardalić se na njima nije zadržavao jer mu je kao muškarcu toga doba bilo neugodno ulaziti u intimni svijet žene i muškarca, dok su mu se običaji oko smrti možda činili neprimjereni za opisivanje. Terenska istraživanja provedena u Bukovici 80-ih godina 20. st. pokazuju nazočnost magije, doduše oblikom izmijenjenu, ali se način mišljenja u biti nije mnogo izmijenio. O tome govori i velika popularnost "valača" Đure iz Biovičina sela, kojemu je odlazio narod

tražeći pomoć. Pritom se obvezno donosila sol, koja se uvijek vezivala uz mudrost, i roba bolesne osobe. Đuro je u pomoć zvao vile, a zatim svece. Čula sam priču o tome kako je Đuro postao "valač". Kad je kao mladić čuvao volove na *Dobrom dolu u Velebitu*, zaspao je na vilinu *guvnu*. Vile su ga razljučene probudile, podarivši mu život nakon što im je obećao svoju poslušnost. Tada su ga one osamnaest dana vodile po Velebitu i upoznale sa svojstvima trava i načinom liječenja. Nakon toga Đuro se vratio u selo i radio kao travar. Pitala sam svog kazivača vjeruje li u to, a on se nasmijao i poveo me da vidim kako izgleda vilino *guvno*. Drugi slučaj: Posjetila me mlada žena iz Bukovice, nerotkinja. Znam je otprije. Zamolila me da joj dam okrunjeni *talir* (austrijski novac) za koji zna da je u Muzeju jer ga je Muzeju prodala njena baka. Njega treba ponijeti "valaču" (nije htjela reći kojem), zajedno s vodom iz sedam bunara. Ona drži da ju je neka žena urekla i živi zbog toga pod velikim opterećenjem. Misli da joj jedino "valač" može pomoći. Također mi je navela još neke probleme koji su se pojavili u obitelji, a koje drži posljedicama uroka, iako se radi o psihičkim problemima.

Magijski jezik vrlo je pričljiv, pa ovim sažetkom nije obuhvaćen u cijelosti. Bitno je da je ista struktura na kojoj se osniva ovakvo mišljenje. Svijet magije svijet je bogate simbolike u kojemu nije bitna racionalnost, nego emocije i ekspresivnost.

Literatura

Ardalić, Vladimir: Bukovica, Život u zadruzi, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* V, svezak 1, Zagreb, 1900, str. 1-50.

*** Godišnji običaji, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* VII, svezak 2, Zagreb, 1902., str. 237-294.

*** Narodno pričanje u Bukovici, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* XI, svezak 1, Zagreb, 1906, str. 129-137.

*** Obitelj u Bukovici, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* XI, svezak 2, Zagreb, 1906.

*** Godišnji običaji, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* XX, svezak 1, Zagreb, 1915, str. 32-35.

Carrara, Francesco: *La Dalmazia descritta*, Zadar, 1846.

Dalmacija, iz djela *Austro-Ugarska monarhija*, Spljet, 1892.

Lovrić, Ivan: *Bilješke po putu po Dalmaciji opata Alberta Fortisa i život Stanislava Sočivice*, Zagreb, 1948.

Oštrić, Olga: Motiv "četverokuke" na vezenoj čohi u narodnoj nošnji zadarskog područja, *Vrulje*, Zadar, 1972, str. 29-38.

MAGIC IN RURAL FOLK CULTURE OF BUKOVICA
(Summary)

Life is full of uncertainties, which give rise to anxiety in people. People therefore have always been searching for the ways to get rid of them and to live normally. Certain safety can be achieved through either rational or irrational means. However, it turned out that for a man the best solution, if possible, is to combine them. Contemporary interest in magic could partly be interpreted as a reaction to the rationalism and positivism. In this paper a mental disposition towards magic is not treated from the evolutionist point of view, i. e. as a lower stage in the development of human thought, peculiar to tribal and rural communities of the past. It is considered be an aspect of conscience that can appear at any time.